ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՌԱԴԻՈՅԻ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՄԸ

ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ Մ. Մ.

Տասնամյակներ շարունակ Հայաստանի հանրային ռադիոն, լինելով հանրապետության զանգվածային լրատվամիջոցների բաղկացուցիչ մասերից մեկը, մինչև այժմ հիմնավոր ուսումնասիրված չէ և կարիք ունի գիտականվերլուծական մոտեցման[*]:

Հայաստանի հանրային ռադիոյի հիմնադրման համար նախադրյալներ ստեղծվեցին դեռևս 1920-ականների կեսերին: Այդ տարիներին, չնայած Առաջին հանրապետությունից ժառանգություն մնացած Երևանի ուժեղ ռադիոկայանը դարձել էր «խոսակցական», սակայն հնարավորություն չուներ մեծ շառավղով լրատվություն տարածելու և կապ հաստատելու այլ քաղաքների և պետությունների հետ[1]: Այդ պատճառով, ինչպես անհատ անձինք, այնպես էլ որոշ տեխնիկական խմբակներ տնայնագործական, ինքնաշեն ռադիոընդունիչներով սկսել էին հաղորդումներ որսալ տարբեր երկրներից և քաղաքներից, հատկապես Մոսկվայից, պարբերաբար լսել օտար ռադիոկայանների հաղորդումներ՝ մասնավորապես ֆրանսիական, թուրքական, հունական: Այդ հաղորդումները մեծ տարածում գտան հանրապետությունում՝ հիմք հանդիսանալով ռադիոսիրողների խմբակների կազմակերպմանն ու հանրապետական նշանակության ռադիոկայանի հիմնադրմանը: Քսանական թվականներին ռադիոխմբակներ էին ստեղծվում նաև նախկին Խորհրդային Միության շատ քաղաքներում, որոնք ցանկանում էին հաղորդակցվել տարբեր հանրապետություններում գտնվող իրենց գործընկերների հետ: Իսկ ռադիոսիրողների շարժումը Հայաստանում սկսվել է 1924 թ. օգոստոսին, երբ մի քանի ռադիոսիրողների նախաձեռնությամբ կազմակերպվեց ռադիոսիրողների ընկերություն, որին անդամագրվեց 12 հոգի[2]: Ընկերության ջանքերով Երևանի պետական համալսարանի տեխնիկական ֆակուլտետում, պրոֆեսոր Ա. Անժուրի ղեկավարությամբ, ձևավորվեցին առաջին ռադիոխմբակները, որոնց մասնակցում էին ավելի քան 100 ունկնդիրներ: Հայաստանում ռադիոսիրողների շարժման երախտավորը ռադիոինժեներ Կոնստանտին Ավետիսյանն էր, որն հետագայում դարձավ նորաստեղծ ռադիոկայանի վարիչը: Հետաքրքիր փաստական տվյալներ է տպագրել ռադիոսիրողների մասին երիտասարդական «Ավանգարդ» թերթը, որի 1925 թ. ապրիլի 22-ի համարում

---

[*] Հայ ժուռնալիստիկայում այդ խնդրին մասնակիորեն անդրադարձել են՝ **Պողոսյան Ստ.,** Սովետական Հայաստանի հեռուստատեսությունը և ռադիոն, Ե., 1985 թ., **Овсепян М.,** *Деятельность республиканского радио в условиях чрезвычайного положения, М., 1991,* **Մարության Ստ.,** Եթերում Երևանն է, Ե., 1998:

[1] Հայաստանի Հանրապետության Նորագույն պատմության կենտրոնական պետական արխիվ (այսուհետև՝ ՀՀ ՆՊԿՊԱ), ֆ. 191, ց. 1, գ. 84, թ. 59:

[2] Տե՛ս **Գուլյան Մ.,** Մի ակնարկ Հայաստանի ռադիոսիրողների շարժման մասին (Ռադիոաշխատող, 1937, N 4-5, էջ 26):

զետեղված «Ովքեր են ռադիոսիրողները» թղթակցությունում կարդում ենք հետևյալը. «Մինչև հիմա ռադիոսիրողների վրա նայում են որպես զվարճությամբ զբաղվողների: Սակայն էականն այն է, որ ռադիոն միացնում է գավառը կենտրոնին, ամենահեռու ընկած գյուղը՝ քաղաքին: Ռադիոն ամենաէժան ու ամենամատչելի միջոցն է ամենալայն զանգվածների լուսավորման գործում: Նա միաժամանակ նաև քաղաքական զենք է: Ռադիոյի առջև գլուխ են խոնարհում թե սահմանը, թե տարածությունը: Անհրաժեշտ է, որ յուրաքանչյուր երիտասարդ բանվոր և գյուղացի հետաքրքրվի ռադիոգործով, տարածի նրա գաղափարները լայն զանգվածների մեջ, ուսումնասիրի ռադիոգործը և խմբակներ կազմակերպի: Մենք պետք է ձեռք բերենք ռադիոն»: Արդեն կայացած կազմակերպությունը 1925 թ. հունվարին ընդունվում է համամիութենական ռադիոսիրողների կազմակերպության կողմից և դառնում նրա լիիրավ անդամը: Սրանից ելնելով՝ ՀԿԿ Կենտկոմը 1925 թ. փետրվարի 23-ին որոշում է ընդունում Երևանում հիմնադրելու հանրապետական նշանակության ռադիոկայան:

Ցավով պետք է նշել հայ կոմունիստների բացասական կեցվածքը Առաջին հանրապետությունից ժառանգություն մնացած պետական ռադիոկայանի նկատմամբ: Փոխանակ արդեն գոյություն ունեցող Երևանի ռադիոկայանի հիմքի վրա, կատարելագործելով ու հզորացնելով նրա տեխնիկական միջոցները և մեծացնելով ռադիոեթերի տարածման շառավիղը (ինչպես դա արեցին մեր հարևան հանրապետությունները), ստեղծեին հանրապետական նշանակության ռադիոկենտրոն, անգործության մատնեցին Երևանի ուժեղ ռադիոկայանը, որը 1926 թ. փակվեց:

Նույն թվականին ՀԿԿ Կենտկոմի որոշմամբ ստեղծվեց Կենտկոմին կից ռադիոհանձնաժողով՝ հսկողության տակ պահելու նորաստեղծ հանրապետական ռադիոկայանի հիմնադրման աշխատանքները, իսկ հետագայում կազմակերպելու նրա բնականոն աշխատանքը: «Խորհրդային Հայաստան» թերթի 1926 թ. հունիսի 13-ի համարը հայտնում է, որ սկսվել է Երևանի լայնահաղորդ ռադիոկայանի շինարարությունը, որը ԽՍՀՄ-ի մասշտաբով 12-րդ էր իր տեսակի մեջ: Պահպանված արխիվային փաստաթղթերից տեղեկանում ենք, որ «երկաթուղային կայարանի մոտ գտնվող նախկին հեռագրատան շենքում սկսվեցին ռադիոկայանի սարքավորումների մոնտաժման աշխատանքները, սարքերը բերվել էին Մոսկվայից և Նիժնի Նովգորոդից»[3]: Արդեն օգոստոսին շահագործման հանձնվեց 1,2 կիլովատանոց հաղորդիչ կայանը, կազմակերպվեցին առաջին փորձնական հաղորդումները: Նույն թվականի սեպտեմբերի 1-ին առաջին անգամ եթերում հնչեցին «Լսեցեք, լսեցեք, խոսում է Երևանի լայնահաղորդ կայանը» խոսքերը: Առաջին փորձնական հաղորդման ժամանակ, որը տևեց 25 րոպե, հնչեցին լուրեր և երաժշտություն»[4]:

Պահպանվել են չափազանց հետաքրքիր տեղեկություններ առաջին փորձնական հաղորդումների նախապատրաստման մասին, թե ինչպես ռադիոհաղորդումների կազմակերպիչները շրջում էին Երևանով մեկ՝ այս կամ այն երգչին

[3] Տե՛ս ՀՀ ՆՊԿՊԱ, ֆ. 127, ց. 1, գ. 11, թ. 146:
[4] Տե՛ս նույն տեղում:

գտնելու և ռադիոկայան հրավիրելու համար, որը ոչ միշտ էր հաջողվում[5]: Հանրապետության գլխավոր օրաթերթը՝ «Խորհրդային Հայաստանը», նույնպես հետաքրքիր փաստեր է տպագրել առաջին ռադիոհաղորդումների մասին: «Ռադիոգրություն Երևանից» թղթակցության մեջ ասվում է. «Երկու օր է արդեն, որ Երևանի լայնահաղորդ ռադիոկայանը փորձնական աշխատանք է կատարում ինքնուրույն տեղեկություններ հաղորդելու: Ռադիոկայանից հաղորդված խոսակցությունները, երգեցողությունը և դաշնամուրի ձայնը այլ վայրերում լսվում են շատ պարզ և առանց աղավաղման: Ռադիոհաղորդումներ հաղորդելու փորձը կատարված է 850-1050 մետր երկարություն ունեցող ռադիոալիքներով: Այժմ փորձ է արվում ռադիոհաղորդումներ լսելու բնակարաններում՝ առանց ցանցի ընդունող ապարատը միացնելու էլեկտրական թելերի հետ»[6]: Հետագա օրերին ևս «Խորհրդային Հայաստանը» իր ուշադրության կենտրոնում է պահում ռադիոյի փորձարկման աշխատանքները և պարբերաբար անդրադառնում դրան: Թերթը սեպտեմբերի 12-ի համարում «Երևանի լայնահաղորդ ռադիոկայանի փորձարկումը շատ հաջող անցավ» թղթակցության մեջ նշում է, որ «վերջին տեղեկությունների համաձայն, կայանի հաղորդումները լսվում են հազար կիլոմետր հեռավորության վրա», իսկ սեպտեմբերի 26-ի համարը գրում է. «Հանձնաժողովը գտավ, որ Երևանի ռադիոկայանը Անդրկովկասի առաջնակարգ կայաններից է և անհրաժեշտ համարեց իսկույն ևեթ անցնել կայանի օգտագործմանն ու բարձրախոսների տարածմանը»:

Սակայն ռադիոհաղորդումները դեռևս պարբերական բնույթ չէին կրում. նորաստեղծ ստեղծագործական կոլեկտիվի աշխատանքը կանոնակարգելու, համապատասխան հմտություն և փորձ ձեռք բերելու համար դեռևս ժամանակ էր հարկավոր: Հայ ռադիոժուռնալիստիկայի տեսության մեջ հանրային ռադիոյի պարբերական հաղորդումների հիմնադիր օրվա վերաբերյալ տարակարծություններ գոյություն ունեն: Մինչև վերջերըս ընդունված էր 1926 թ. նոյեմբերի 7-ը. ռադիոյի ծնունդը կապվում էր Հոկտեմբերյան սոցիալիստական մեծ հեղափոխության հերթական տարելիցի հետ[7]: Ոչ վաղ անցյալի մոտեցումը միանգամայն հասկանալի էր: Նորօրյա հետազոտողը փորձել է ռադիոյի հիմնադրումը կապել հայ ժողովրդի նկատմամբ «կոմունիստական կուսակցության հոգատար վերաբերմունքի հետ»: Ռադիոլրագրող Ստ. Մարությանի կարծիքով, ռադիոյի պարբերական հաղորդումները եթեր են տրվել 1927 թ. ապրիլի 6-ին[8]: Խորհրդային ռադիոյի օրվան նվիրված համարում «Խոսում է Երևանը» շաբաթաթերթը նույնպես նշում է 1927 թ. ապրիլի 6-ը[9], երբ հանրապետական մամուլում առաջին անգամ տպագրվեցին ռադիոծրագրերը: Իսկ 1937 թ. մասնագիտական բանավիճային «Ռադիոաշխատող» ամսագրում այն ժամանակվա ռադիոկոմիտեի նախագահ

---

[5] Տե՛ս **Գույլան Մ.,** Ռադիոյի երաժշտական հաղորդումները (Ռադիոաշխատող, 1937 թ., N 4-5, էջ 39):

[6] Տե՛ս Ռադիոգրություն Երևանից (Խորհրդային Հայաստան, 3.IX.1926):

[7] Տե՛ս **Պողոսյան Ստ.,** նշվ.աշխ., էջ 7:

[8] Տե՛ս **Մարության Ստ.,** նշվ. աշխ., էջ 11:

[9] Տե՛ս Սովետական ռադիոյի օրը (Խոսում է Երևանը, 7-15.V.1962):

Գառնիկ Ղազարյանը Հայաստանի ռադիոհաղորդումների և ռադիոֆիկացման 10-ամյակի կապակցությամբ նշում է 1927 թ. հունիսի 15-ը[10]: Մեր կարծիքով՝ ստույգն այս թվականն է: Գառնիկ Ղազարյանը ռադիոկայանի հիմնադիրներից էր, եղել է այդ հաղորդումների կազմակերպման անմիջական մասնակիցը և հոդվածը հրապարակելիս էլ ռադիոկոմիտեի նախագահն էր:

Հանրային ռադիոյի հաղորդումների պարբերականությունը կանոնակարգելու և հաճախականությունը կարգավորելու համար իրադարձային էր հանրապետական մամուլում ռադիոծրագրերի լույսընծայումը: 1927թ. ապրիլի 6-ին հանրապետական մամուլում տպագրված առաջին ռադիոծրագրերը կազմված էին հիմնականում լուրերից և համերգներից: Այդ ծրագրերում ընդգրկվում էին նաև այն ժամանակ շատ տարածված ռադիոթերթերը, որոնք պարունակում էին ինչպես օպերատիվ, այնպես էլ ժամանակավրեպ լրատվություն: Ռադիոթերթերը պատրաստվում էին կոնկրետ խավի կամ սոցիալական խմբի համար: Հանրապետական ռադիոն պարբերաբար եթեր էր տալիս բանվորական, գյուղացիական, պիոներական և զինվորական ռադիոթերթեր, որոնք ռադիոունկնդիրներին էին մատուցվում դասախոսությունների և հանրամատչելի զրույցների տեսքով: Սկզբնական շրջանում՝ փորձնական հաղորդումների ժամանակ, ռադիոն հիմնականում աշխատում էր երեկոյան ժամերին՝ 18-24-ը, իսկ ապրիլի 6-ից յուրաքանչյուր կիրակի հաղորդումները եթեր էին տրվում ժամը 11-ից մինչև 13-ը և երեկոյան՝ 17.30-24.00: Ռադիոհաղորդումների եթերային պարբերականությունը պահպանվել է երեքշաբթի, հինգշաբթի և կիրակի օրերին: Չնայած ռադիոհաղորդումների պարբերականությանը՝ ռադիոծրագրերը ոչ միշտ էին լիարժեք. նյութերի սղության պատճառով դրանք հաճախ կազմվում էին հապճեպ և ոչ պրոֆեսիոնալ մակարդակով: Այդ տարիների ամենատարածված ռադիոթերթերից էր «Բանվորական ռադիոթերթը»: Ժամանակի պահանջին համահունչ այդ ռադիոթերթը պարբերաբար լրատվություն էր հաղորդում երկրում տեղի ունեցող կարևոր իրադարձությունների և դեպքերի մասին: Այն բաղկացած էր մի քանի կայուն խորագրերից: Ռադիոթերթի առաջնորդողը, որպես կանոն, քարոզչական ռադիոզրույց էր՝ նվիրված կուսակցական և բանվորական կյանքին ու առօրյային: Ռադիոթերթը յուրաքանչյուր համարում պարտադիր ընդգրկում էր բանգյուղթղթակիցների ուղարկած տեղական թղթակցություններն ու ակնարկները, ինչպես նաև Մոսկվայից՝ ռուսերենով հաղորդվող լուրերը, թղթակցություններ՝ գիտության և տեխնիկայի վերջին նվաճումների մասին: Ռադիոթերթը թեմատիկ էջեր էր հատկացնում հանրապետությունում տեղի ունեցող կարևոր իրադարձությունների և դեպքերի մասին: Ռադիոթերթերը պատրաստվում էին հանրապետական թերթերի խմբագրություններում՝ պատասխանատու բաժնի վարիչների կողմից և եթեր հեռարձակվում ռադիոյի աշխատակիցների ջանքերով:

Հիմնադրման առաջին տարիներին ռադիոկայանի հեռարձակման շառավիղը այնքան էլ մեծ չէր, այն հիմնականում ընդգրկում էր Երևանն ու շրջակա գյուղերը:

---

[10] Տե՛ս **Ղազարյան Գ.,** Սովետական Հայաստանի ռադիոհաղորդման և ռադիոֆիկացման 10 տարին (Ռադիոաշխատող, 1937, N 6, էջ 7):

Հանրապետությունում գործող ռադիոսիրողների ջանքերով և օժանդակությամբ առաջին իսկ տարում՝ 1927 թ., ռադիոֆիկացվեց 25 գյուղ, հաջորդ տարում՝ ևս 40-ը՝ ռադիոընդունիչների թիվը հասցնելով 200-ի, որից 80-ը Երևանում: 1928 թ., ռադիոհաղորդումների լսելիության շառավիղը ընդլայնելու և մասնագիտական կադրեր պատրաստելու համար, ՀԽՍՀ ժողկոմիտեի որոշմամբ, հաղորդումների ղեկավարումը հանձնարարվեց լուսժողկոմատին, իսկ տեխնիկական սպասարկումը՝ փոստհեռժողկոմատին: Ռադիոունկնդիրների շրջանակը մեծացնելու նպատակով ռադիոֆիկացվեցին մշակութային օջախները, ինչպես նաև պետական թատրոնը, կոնսերվատորիան, կուլտուրայի տունը, գյուղացու տունը, Կարմիր բանակի տունը, հասարակական վայրերում տեղադրվեցին բարձրախոսներ[11]: Առաջին տարիներին ռադիոյում դեռևս չկային հաղորդավարներ, ուստի ռադիոխոսնակի պարտականությունները կատարում էին ռադիոյի աշխատակիցները կամ հաղորդվող հոդվածների, զրույցների, թղթակցությունների հեղինակները: Միայն 1929 թ. սկսած ռադիոհաղորդումները սկսեցին վարել հաղորդավարները: Հանրային (հանրապետական) ռադիոյի առաջին հաղորդավարներն են եղել Վերգինե Բաբայանը և Սուրեն Քանանյանը (ի դեպ, Ս. Քանանյանը որպես ռադիստ աշխատել է նաև Առաջին հանրապետության ռադիոկայանում):

Հանրապետական նշանակության ռադիոկայանը արդեն հաջորդ տարում չի կարողանում բավարարել լսարանի աճող պահանջները. շենքային սուղ պայմանները և նոր տեխնիկայի բացակայությունը այլևս հնարավորություն չէին տալիս նրան ավելի արդյունավետ ու օպերատիվ կազմակերպելու աշխատանքները: Այդ նպատակով, մինչև Երևանում ռադիոյի կենտրոնական ստուդիայի շենքի կառուցելը «Անդրփոստ-հեռժողկոմատը տրամադրում է 700 ռուբլի, իսկ Երքաղխորհուրդը հատկացնում է չորս սենյակ նորակառույց «Երևան» հյուրանոցի վերջին հարկում: Ստուդիան միացվում է Քանաքեռում շահագործման հանձնված Աթարբեկյանի անվան «ՌՎ-21» ռադիոկայանին՝ Երևանի հասարակական վայրերում տեղի ունեցող զեկուցումները, համերգները, ելույթները և հանդեսները Հայաստանի զանազան գավառներ և քաղաքներ հաղորդելու նպատակով, ընդարձակվում է նաև լրատվության հաղորդման շառավիղը: Քանաքեռում շահագործման հանձնված ռադիոկայանին բազմիցս անդրադարձել է նաև «Խորհրդային Հայաստան» թերթը: Դեռևս 1927 թ. օգոստոսի 15-ին «Քանաքեռում ռադիոկայան է կառուցվում» թղթակցության մեջ թերթն իր ընթերցողներին հայտնում է. «Մոտ ժամանակներս Քանաքեռում վերսկսվելու են 4 կիլովատ ուժ ունեցող ռադիոկայանի կառուցման աշխատանքները: Կայանը պատրաստ կլինի 1928 թվականին»[12]: Նույն ռադիոկայանի մոնտաժման աշխատանքներին խանգարող օբյեկտիվ պատճառներին թերթն անդրադարձել է 1929 թ. հունիսի 7-ի «Ինչու է ձգձգվում Քանաքեռի ռադիոկայանի մոնտաժման աշխատանքները» թղթակցությունում: Թղթակցության մեջ նշվում է. «Կայանի ուշ գործի դրվելու գլխավոր պատճառը Թիֆլիսի նոր կառուցվող կայանի շահագործման ձգձգումն է,

[11] Տե՛ս 1928 թվական՝ տարեգրության էջեր (Եթերում է Երևանը, 14.X.1967):

[12] Քանաքեռում ռադիոկայան է կառուցվում (Խորհրդային Հայաստան, 15.VIII.1927):

որն ունենալու է 20 կիլովատ հզորություն: Նախկին ռադիոկայանը, որը գտնվում է Նավթլուղում, ունի 4 կիլովատ ուժ:

Վերջնականապես որոշված է Նավթլուղի մոտ գտնվող այդ ռադիոկայանի սարքավորումը փոխադրել Հայաստան՝ Քանաքեռի ռադիոկայանի համար: Այս կայանի սարքավորումը (խոսքը 4 կվտ ռադիոկայանի մասին է) համապատասխանում է տեխնիկայի վերջին խոսքին և ավելի նոր է: Կայանը վերջնականապես պատրաստ կլինի և գործի կդրվի այս տարվա սեպտեմբեր կամ հոկտեմբեր ամսին: Հայաստանում Քանաքեռի ռադիոկայանը լինելու է առաջինը թե իր սարքավորումներով, թե ուժով»:

Քանաքեռի ռադիոկայանի սարքավորումները երկար ձգձգումներից հետո Երևան են հասել միայն 1929 թ. դեկտեմբերի սկզբներին, այդ պատճառով էլ ռադիոկայանը սկսել է գործել 1930 թ. մարտի վերջին[13]: Նորաբաց Քանաքեռի ռադիոկայանը ի վիճակի էր կապ հաստատել Խորհրդային Միության բոլոր խոշոր քաղաքների և արդյունաբերական կենտրոնների ռադիոկայանների, անգամ եվրոպական մի շարք ռադիոկայանների հետ: Նոր ռադիոկայանի շահագործումը հնարավորություն տվեց կազմակերպելու երաժշտական հաղորդումներ տարբեր տարիքային և սոցիալական խմբերի համար: Այդ նպատակով օգտագործվում էր ինչպես կենդանի հնչողությունը, այնպես էլ գրոմոֆոնային երաժշտություն: Իսկ առաջին երաժշտական համույթը՝ Արևելյան անսամբլը, ռադիոկոմիտեում ձևավորվեց 1928 թ., որին նվագակցում էին Սողոմոն Ալթունյանը, Սողոմոն Սեյրանյանը, Լևոն Մաղոյանը, Արտեմ Մեջինյանը և ուրիշներ: Համույթը 1960 թ. վերանվանվեց «Հայկական ժողովրդական գործիքների անսամբլ», որը ժողովրդական երաժշտության երախտավոր Ա. Մերանգուլյանի ղեկավարությամբ մեծ ներդրում ունեցավ ժողովրդական երաժշտության տարածման գործում: Իսկ երկու տարի անց համույթը արժանացավ ժողովրդականի կոչման և կոչվեց Արամ Մերանգուլյանի անունով: Այն հաջողությամբ գործում է նաև մեր օրերում:

1920-ական թվականների վերջերին և 30-ականի սկզբներին ձևավորվեցին ռադիոյի սիմֆոնիկ նվագախումբը և երգչախումբը՝ մեր արվեստի խոշոր գործիչներ Ռ. Ստեփանյանի, Թ. Ալթունյանի և Կ. Զաքարյանի ղեկավարությամբ, 25 հոգուց բաղկացած երգեցիկ խումբը ղեկավարում էր Լենինգրադի (այժմ՝ Սանկտ Պետերբուրգ) կոնսերվատորիայի շրջանավարտ, երիտասարդ խորմայստեր Թաթուլ Ալթունյանը[14]: Ռադիոյով պարբերաբար ելույթ էին ունենում կամերային անսամբլը, լարային տրիոն, փողային նվագախումբը: Իսկ այս ամենը սկսվեց ընդամենը մի քանի փոքրիկ արևելյան անսամբլներով, այսպես կոչված, սազանդարներով, որոնք նոր բացված երաժշտական ստուդիայի ուսուցիչներն ու աշակերտներն էին: Ահա այսպիսի կադրերի օգնությամբ կազմակերպվեցին ռադիոյի առաջին երաժշտական հաղորդումները: Հանրապետական ռադիոն երաժշտական բաժնում մեծ տեղ էր հատկացնում նաև օպերաներին ու բալետներին. հայկական օպերաներից առաջինը ռադիոյով հաղորդվել են Ա.

---

[13] Տե՛ս **Մարության Ստ.,** նշվ. աշխ., էջ 18:

[14] Տե՛ս **Տոնիկյան Ա.,** Երաժշտական հաղորդումները երկրորդ տասնամյակի շեմին (Ռադիոաշխատող, 1937, N 6, էջ 21):

Տիգրանյանի «Անուշի» և Ա. Խաչատրյանի «Գայանեի» մոնտաժները: Այդ նպատակով օգտագործվում էին նաև Մոսկվայից պարբերաբար ստացվող տոնֆիլմերը, որոնցից «Կարմեն» օպերայի մոնտաժը և «Եվգենի Օնեգինը» մեծ հետաքրքրություն առաջ բերեցին ռադիոլսարանում: Ռադիոունկնդիրների համար հատուկ կազմակերպվում էր երաժշտական ինքնակրթության հաղորդումների շարք՝ ընդգրկելով տարբեր տարիքային խմբերի և սոցիալական խավերի: Այդ տարիներին առավել պրոպագանդվող ձևերից էին՝ ա) առանձին կատարողների համերգները, բ) երգերի ուսուցման ժամերը, գ) համերգ-հանելուկները:

Ընդհանուր հաղորդման ցանցում երաժշտական հաղորդումները հասնում էին 70%-ի: Օրական միջին հաշվով կազմակերպվում էր 4-5 երաժըշտական հաղորդում, ամիսը՝ 90-100 համերգ: Դրանք, ինչ խոսք, բարձրացնում էին ռադիոունկընդիրների երաժշտական կուլտուրան, նըպաստում էին հանգստի կազմակերպմանը: Ուշագրավ վիճակագրություն է պահպանվել Ա. Տոնիկյանի մի հոդվածում, ըստ որի, 1928-1929 թթ. ռադիոյի երաժշտական հաղորդումների 85 %-ը կազմում էր արևելյան երաժշտությունը, 1929-1932 թթ. այն ընդամենը 60-65 % էր, իսկ 1933-1937 թթ. եվրոպական և արևելյան երաժշտության տոկոսները հավասարվեցին[15]:

Չնայած երաժշտական հաղորդումները մեծ տեղ էին գրավում ռադիոյի ընդհանուր հաղորդումների ցանցում, այնուամենայնիվ, գլխավոր դերում մնում էին հասարակական-քաղաքական հաղորդումները: Դրանց միջոցով լսարանին էին մատուցվում «Վերջին լուրերի» թողարկումները, ռադիոթերթերը, արտաստուդիական, ինչպես նաև կուլտուր-լուսավորչական բնույթի հաղորդումներ (ինչպես, օրինակ, «Համալսարանը՝ ռադիոյով»):

Հասարակական-քաղաքական հիմնական հաղորդաշարը՝ «Վերջին լուրեր» ծրագիրն էր, որի անդրանիկ հաղորդումը եթեր հեռարձակվեց 1929 թ. մայիսի 27-ին, և որը դարձավ պարբերական՝ օրական եթեր հեռարձակելով 4-5 թողարկում: Ծրագիրը հետագա տարիներին աստիճանաբար մեծացրեց պարբերականությունն ու հաճախականությունը՝ դառնալով ռադիոյի կայուն և սիրված հաղորդումներից մեկը: Ժամանակին ծրագրի հիմադրմանը ջերմորեն արձագանքել էր հանրապետության գլխավոր օրաթերթը՝ «Խորհրդային Հայաստանը». մասնավորապես 122 համարում ողջունելով օպերատիվ լրատվական ծրագրի ստեղծումը՝ թերթը հույս էր հայտնում, որ այն կծառայի իր նպատակին և հանրապետության բնակչությանը կհաղորդի օպերատիվ լրատվություն: Ամեն օր «Վերջին լուրերի» միջոցով հանրապետության ռադիոլսարանին էին մատուցվում Հայաստանում և արտերկրներում տեղի ունեցող առավել կարևոր դեպքերի և իրադարձությունների մասին ներկայացվող ամփոփագրերը: «Վերջին լուրերի» խմբագրությունը իր հաղորդումներում ընդգրկում էր բոլոր տեսակի լրատվությունները՝ միջազգային դրության, հանրապետական իրադարձությունների, քաղաքական, տնտեսական կյանքի, կուսակցական և խորհրդային շինարարության, արհմիությունների, Կարմիր բանակի, կուլտուրայի, գիտության, արվեստի, սպորտի, կենցաղի վերաբերյալ:

[15] Նույն տեղում, էջ 24:

Ծրագիրը 1920-30-ական թվականներին եթեր էր հեռարձակվում հիմնականում երեք լեզուներով՝ հայերեն, ռուսերեն, թուրքերեն, մասամբ էլ քրդերեն[16]:

1929 թ. աշնանը հանրապետական ռադիոյում հիմնադրվեց առաջին կուլտուրլուսավորչական՝ «Համալսարանը՝ ռադիոյով» հաղորդումը, որի նպատակն էր, Մոսկվայի ռադիոհամալսարանի փորձից ելնելով, բարձրացնել ռադիոունկնդիրների կրթական և գիտական մակարդակը: Հաղորդման շրջանակներում հաճախակի կազմակերպվում էին կրթության, արդյունաբերության զարգացման, գյուղատընտեսական վերելքի, խորհրդային շինարարության և դրանց հարակից թեմաներով բանավեճեր և քննարկումներ: Այս հաղորդման հիմնադրմանը ժամանակին անդրադարձել է նաև «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթը: 1929 թ. նոյեմբերի 19-ի համարում «Համալսարանը՝ ռադիոյով» հոդվածում թերթն անդրադարձել է հանրապետությունում ռադիոգործի զարգացմանը, խրախուսել ռադիոհամալսարանի հեռարձակումը հանրապետական ռադիոյով, ողջունել ռադիոհամալսարանին կից գործող խորհրդակցական կայանի աշխատանքը: Երևանի ռադիոհամալսարանը, ինչպես և առաջարկում էին «Խորհրդային Հայաստան» թերթում հանդես եկած հեղինակները, ելնելով Մոսկվայի համալսարանի փորձից, առաջին ուսումնական տարին սկսեց վեց բաժնով՝ հանրակրթական, արդյունաբերական ձեռնարկությունների ռացիոնալիզացիայի, խորհրդային շինարարության, կոոպերացիայի, մանկավարժական և հակակրոնական, որոնցից յուրաքանչյուրի ուսուցումը տևել է 7 ամիս՝ հոկտեմբերի 15-ից մինչև մայիսի 15-ը[17]: Հաջորդ ուսումնական տարվանից ռադիոհաղորդումներում մեծ տեղ է հատկացվել գյուղատընտեսական և անասնաբուծական գիտելիքների դասավանդմանը: Դրան համապատասխան՝ ավելացվեցին ռադիոհամալսարանի դասախոսության ժամերը՝ յուրաքանչյուր բաժնի համար նախատեսելով շուրջ 1100 րոպե հաղորդում: Կարճ ժամանակահատվածում ռադիոհամալսարանը դարձավ ամենալսելի և սիրված հաղորդաշարերից մեկը, որը տարիներ շարունակ գիտահանրամատչելի լրատվություն էր մատուցում լսարանին՝ ծանոթացնելով գիտության, տեխնիկայի, կրթության բնագավառում տեղի ունեցող վերջին նորույթներին ու հաջողություններին: Կատարելով իր պատմական առաքելությունը՝ 1930-ականների վերջին ռադիոհաղորդումը դադարեց եթեր հեռարձակվելուց՝ իր տեղը զիջելով նոր ձևավորված հասարակական-քաղաքական խմբագրության հաղորդաշարերին:

1929 թ. վերջերին ձևավորվեցին հանրապետական ռադիոկոմիտեի հիմնական կառույցներն ու ստորաբաժանումները, որոնք ունեին 12 աշխատակից և տարեկան պատրաստում էին 2160 եթերաժամ ռադիոհաղորդումներ: ՀԽՍՀ Լուսժողկոմատի արխիվային խունացած փաստաթղթերում մինչև այժմ էլ պահպանվել է 1928 թ. հունիսի 20-ի դրությամբ հրամանագրված հանրապետական ռադիոյի՝ տասներկու հոգուց բաղկացած աշխատակիցների ցուցակը: Համաձայն փաստաթղթի՝ ռադիոկայանի հիմնադիր-անձնակազմի անդամներն էին՝

---

[16] Տե՛ս **Կարագուլյան Վ.,** Ռադիոհաղորդումների բնույթը (Ռադիոաշխատող, 1936, N 9-10, էջ 36):

[17] Տե՛ս **Մարության Ստ.,** նշվ. աշխ., էջ 26:

1. Ավետիսյան Կոնստանտին - ռադիոկայանի վարիչ
2. Քանանյան Սուրեն - ռադիոկայանի վարիչի տեղակալ
3. Քանանյան Սամվել - ռադիստ
4. Սանդոյան Վարդգես - հերթապահ
5. Շահբազյան Թադևոս - ռադիստ
6. Չարչօղլյան Մնացական - ռադիոմեխանիկ
7. Թումասյան Մեխակ - ռադիոլսորդ
8. Չելիշև Կոնստանդին - ռադիոլսորդ
9. Գևորգյան Սարգիս - հերթապահ
10. Մանուկյան Գառնիկ - հերթապահ
11. Խաչատրյան Անդրանիկ - հերթապահ
12. Մելիք-Ստեփանյան Եղիշե - պահակ[18]

Առաջին հիմնադիր կազմի ռադիոգործում ձեռք բերած նվաճումներն ու հաջողությունները ծանրակշիռ, լուրջ նախադրյալներ ստեղծեցին հաջորդ տասնամյակներում հանրապետական ռադիոյի զարգացման ու բարգավաճման համար: Հաշվի առնելով ստեղծված նյութատեխնիկական բազան և ստեղծագործական ներուժը՝ 1931 թ. դեկտեմբերի 22-ին ՀԽՍՀ Կենտգործկոմի նախագահության որոշմամբ ստեղծվեց ՀԽՍՀ ռադիոհաղորդման կոմիտե, որի նախագահ նշանակվեց Ռուբեն Դաշտոյանը[19]: Չնայած դրան՝ աշխատանքները իրականում կազմակերպում էր հանրապետական ռադիոյի հիմնադիրներից մեկը՝ Վահրամ Կարագուլյանը, որը ռադիոն ընդմիջումներով ղեկավարեց մոտ 10 տարի: Նրա օրոք և անմիջական մասնակցությամբ հանրապետական ռադիոյում հիմնադրվեցին հիմնական խմբագրությունները, ինչպես նաև ձևավորվեցին ռադիոյի կազմակերպչական և ստեղծագործական աշխատանքը կարգավորող գործառույթները: 1931 թ. հիմնադրվեց հասարակական-քաղաքական հաղորդումների խմբագրությունը, որտեղ պատրաստվում էր գլխավոր քաղաքական հաղորդումը՝ «Վերջին լուրերը»: Այդ լրատվական հաղորդումները սկսեցին եթեր հեռարձակվել նախօրոք հայտնի և կոնկրետ ժամի, որպեսզի ռադիոլսարանը մշտապես տեղյակ լինի օրվա ընթացքում տեղի ունեցող իրադարձություններին, դեպքերին և փաստերին: Հաշվի առնելով օպերատիվ լրատվության նկատմամբ լսարանի աճող հետաքրքրությունը՝ ռադիոկոմիտեի ղեկավարությունը 1932 թ. նոյեմբերի 11-ին որոշում կայացրեց ռադիոհաղորդումների ցանցից հանել ռադիոթերթերը՝ դրանք փոխարինելով ռադիոտեղեկագրերով (ռադիոբյուլետեններով): Ռադիոտեղեկագրերով հաղորդվող հոդվածները, թղթակցությունները, ելույթները, զրույցները, տեղեկությունները ծավալային առումով շատ ավելի փոքր էին, հակիրճ ու կոնկրետ, քան ռադիոթերթերի երկարաշունչ, հաճախ էլ ոչ օպերատիվ լրատվությունը: Նորարարությունը ավելի էր համապատասխանում ռադիոյի տեխնիկական և ստեղծագործական

[18] Նույն տեղում, ֆ. 127, ց. 1, գ. 15, թ. 52:
[19] Նույն տեղում, գ. 16, թ. 45:

առանձնահատկություններին՝ նախանշելով օպերատիվության ասպարեզում նրա առավելությունները մյուս զանգվածային լրատվամիջոցների նկատմամբ: Սա պայմանավորված էր նաև ռադիոյի համեմատ թերթի օպերատիվության աստիճանական թուլացմամբ: Ռադիոն օպերատիվությամբ սկսեց գերազանցել տպագիր խոսքին և ստեղծել այդ և այլ յուրահատկություններով համապատասխան ռադիոհաղորդումներ: Դրա առաջին կիրառություններից էին հասարակական-քաղաքական հաղորդումների կողմից կազմակերպված առաջին ուղիղ ռադիոռեպորտաժը Երևանի Լենինի (այժմ՝ Հանրապետության) հրապարակից, 1934թ. մայիսի 1-ին: Այդ ռադիոռեպորտաժը վարել է ռադիոյի լավագույն հաղորդավարներից մեկը՝ Եղիշե Հովհաննիսյանը: Հետագա տարիներին մայիսմեկյան շքերթի ուղիղ ռեպորտաժը ռադիոյով հաղորդելը դարձավ ավանդական և շարունակվեց մինչև 1988 թ.: Մայիսմեկյան առաջին ռեպորտաժին հաջորդեց 1937 թ. սեպտեմբերի 15-ին տեղի ունեցած առաջին մարզական ուղիղ ռեպորտաժը հանրապետական մարզադաշտից՝ Երևանի «Սպարտակ» և Մոսկվայի «Դինամո» ֆուտբոլային թիմերի մասնակցությամբ:

Այսպիսով, 1927-1934 թթ. հիմնադրվեցին հասարակական-քաղաքական երաժշտական, գրական-դրամատիկական, մանկապատանեկան հաղորդումների գլխավոր խմբագրությունները, ձևավորվեցին և գործնականում կիրառվեցին առաջին ռադիոժանրերը, ռադիոյի արտահայտչամիջոցները, հաղորդումների և ծրագրերի տեսակները, որոնք ամբողջացրին ռադիոկոմիտեի ստեղծագործական աշխատանքը՝ նախադրյալներ ստեղծելով ռադիոժուռնալիստիկայի հիմնական գործառույթների և առանձնահատկությունների ձևավորման, կայացման և զարգացման համար:

ОСНОВАНИЕ ОБЩЕСТВЕННОГО РАДИО АРМЕНИИ

ОВСЕПЯН М. М.

Резюме

В общественном (республиканском) радио в первые годы вещания регулярная структура радиопрограмм была чрезвычайно редкой, а форма и содержание передач отличались пестротой. Радиопередачи, в основном, были посвящены трансляции музыкальных концертов, литературных чтений, драматических постановок, бесед в эфире, граммофонных записей. Были заложены основы радиоинтервью и радиорепортажа.